

บทคัดย่อ

ปัจจุบันสังคมได้รับรู้เพียงว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมเป็นผู้มีรายได้ดี ทำให้มีผู้ต้องการเปลี่ยนอาชีพมาเลี้ยงโคนม จนเกิดข่าวว่ามีผู้จะเลี้ยงโคนมต้องการเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมเพื่อแย่งโควตาจนกระทั่งมีการเรียกเงินกินเปล่าจากเกษตรกรรายละ 1-3 หมื่นบาท โดยไม่มีการพูดถึงผู้ที่ล้มเหลวหรือประสบปัญหาจากอาชีพเลี้ยงโคนม ไม่มีใครพูดถึงปัญหานี้สินและความเสี่ยงที่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมแบกรับอยู่ รวมทั้งการต้องจมปลักอยู่กับกลิ่นขี้วัวและสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ ตลอดจนปัญหาของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาระบบสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งจากกลุ่มชุมชนเอง ได้ผลโดยสรุปว่า

การเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพที่ต้องลงทุนในช่วงเริ่มต้นค่อนข้างสูง และต้องทำงานหนักตลอดปี ไม่มีวันหยุด เพราะต้องดูแลโคนมให้รดนมได้ปริมาณมาก คุณภาพดี เมื่อทำงานหนัก ลงทุนสูง ทุกคนก็ต้องการรายได้ที่ดี แต่ในความเป็นจริงรายได้ในแต่ละวันกลับตั้งอยู่บนความเสี่ยงในเรื่องตลาดนมดิบ ซึ่งทั้งราคารับซื้อและโควตารับซื้อนมดิบถูกผูกขาดโดยเอกชนที่เป็นเจ้าของโรงงานแปรรูปนม เนื่องจากน้ำนมดิบที่รีดจากแม่โคยังไม่สามารถบริโภคได้ จำเป็นต้องผ่านการแปรรูปให้เป็นนมพร้อมดื่มก่อน เกษตรกรโคนมจึงไม่สามารถจะขายนมดิบตรงสู่ผู้บริโภค ต้องขายสู่โรงงานแปรรูปนม นอกจากเอกชนและกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นเจ้าของโรงงานแปรรูปส่วนใหญ่จะสามารถยึดกุมวงจรของกิจการโคนมแล้ว พวกเขายังสามารถขยายวงจรผูกขาดเข้าสู่ส่วนราชการ เบี่ยงเบนนโยบายหรือโครงการต่างๆของรัฐให้ประสานไปกับผลประโยชน์ของกลุ่มตน ส่วนเกษตรกรต้องเป็นฝ่ายถูกกระทำตลอดมา

ปัจจุบันการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐโดยตรง 5 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรมปศุสัตว์ กรมส่งเสริมสหกรณ์องค์การส่งเสริมกิจการโคนมแห่งประเทศไทย (อ.ส.ค.) และรทส. โดยมีหน่วยงานสนับสนุนคือ บริษัทเอกชนเจ้าของโรงงานแปรรูปนม ชุมนุมสหกรณ์โคนมแห่งประเทศไทย วิทยาลัยเกษตรกรรมในพื้นที่ และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานปฏิรูปที่ดิน เป็นต้น ผลคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สร้างภาพและสร้างตัวเลขที่เกินจริงจนทำให้เกิดการมองข้ามความทุกข์ยากของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม มองข้ามปัญหานี้สินและความเสี่ยงในอาชีพซึ่งผูกพันกับโครงการของรัฐ เช่น โครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร (คปร.) ปี 2537-2539 โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมปี 2540-2544 โครงการบกระตุ้นเศรษฐกิจ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ทั้งนี้ยังไม่รวมหนี้สินส่วนอื่นๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันการเงินอื่น และหนี้นอกระบบ

สหกรณ์โคนม เป็นองค์กรที่เกษตรกรโคนมฝากผีฝากไข้ในการบริหารจัดการด้านการตลาด การรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกร และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเป็นองค์กรสำคัญในการจัดระบบสวัสดิการให้กับเกษตรกรโคนม กล่าวคือ สหกรณ์โคนมถูกกำหนดให้เป็นศูนย์รวบรวมนมดิบ เป็นตัว

กลางระหว่างเกษตรกรโคนมกับบริษัทเอกชนเจ้าของโรงงานแปรรูปนม มีรายได้จากการเป็นศูนย์รวบรวมนมดิบส่งโรงงานแปรรูป คือ รับซื้อจากเกษตรกรที่ศูนย์ในราคาหน้าฟาร์ม แล้วส่งให้กับโรงงานแปรรูปในราคาหน้าโรงงาน ซึ่งสูงกว่าราคาหน้าฟาร์มประมาณ 1 บาทต่อกิโลกรัม นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการขายอาหารสัตว์และยา รวมทั้งรายได้อื่นๆ เช่น ค่าธรรมเนียมแรกเข้า ค่าบำรุงสหกรณ์ เป็นต้น

ด้านการจัดสวัสดิการให้แก่เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกของสหกรณ์โคนม มี 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็นการจัดสวัสดิการให้สมาชิกด้วยตัวของสหกรณ์เอง เช่น การทำงานรายได้เป็นเงินปันผลให้แก่สมาชิก การให้กู้เงินเพื่อการลงทุน แล้วให้สมาชิกผ่อนคืนโดยหักจากค่านมดิบของแต่ละวัน เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นการจัดสวัสดิการโดยการประสานงานกับโครงการต่างๆของรัฐ รวมทั้งการประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรมปศุสัตว์และกรมส่งเสริมสหกรณ์ เพื่อให้บริการกับสมาชิก เช่น การจัดอบรมหรือดูงานเพื่อให้ความรู้ในการบริหารจัดการโคนม และที่สำคัญที่สุดก็คือการหาตลาดนมดิบให้กับเกษตรกรผู้เป็นสมาชิกนั่นเอง